

УРСР в 1945-1953 рр. Масовий голод 1946-1947 рр. Ідеологічні кампанії. «Чистки» творчої інтелігенції.

Міні-презентація · матеріал уроку без тестів

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Після Другої світової війни більшість українських земель опинилася в межах УРСР, а західні кордони отримали міжнародно-правове оформлення. УРСР стала співзасновницею ООН і формальним суб'єктом міжнародного права, хоча ключові рішення залишалися під контролем Москви. Паралельно розпочалася форсована післявоєнна відбудова.

- назвати договори, що визначили повоєнні кордони УРСР
- пояснити обставини участі УРСР у створенні ООН
- охарактеризувати межі міжнародної самостійності УРСР
- визначити головні риси четвертої п'ятирічки

1. Основний матеріал

Питання / етап	Що треба знати
Зовнішньополітичні права	У 1944 р. створено республіканський Наркомат закордонних справ, однак принципові рішення визначала Москва.
Створення ООН	25 квітня — 26 червня 1945 р. у Сан-Франциско працювала установча конференція. Делегація УРСР на чолі з Дмитром Мануїльським підписала Статут ООН.
Робота в ООН	У 1946 р. УРСР обрали до Економічної і соціальної ради, а в 1948–1949 рр. — непостійним членом Ради Безпеки.
Кордон із Польщею	16 серпня 1945 р. кордон закріпили переважно по «лінії Керзона».
Закарпаття	29 червня 1945 р. підписано договір із Чехословаччиною; 22 січня 1946 р. створено Закарпатську область УРСР.
Кордон із Румунією	Паризький мирний договір 10 лютого 1947 р. підтвердив належність до УРСР Північної Буковини, Хотинщини та Ізмаїльщини.
Обмін територіями 1951 р.	Район Кристинополя відійшов до Львівської області, а Польща отримала території навколо Нижніх Устриків.
Повоєнна відбудова	План 1946–1950 рр. віддавав пріоритет важкій промисловості та енергетиці: близько 80% капіталовкладень проти близько 7% для сільського господарства.

2. Опорні дати

Дата / період	Подія
25.04–26.06.1945	Установча конференція ООН
29.06.1945	Договір про Закарпаття
16.08.1945	Договір про кордон із Польщею
22.01.1946	Створення Закарпатської області
10.02.1947	Паризький мирний договір
1948–1949 рр.	УРСР — непостійний член Ради Безпеки ООН
1951 р.	Обмін прикордонними територіями

3. Ключові поняття

Поняття	Пояснення
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Генеральна Асамблея	головний представницький орган ООН
Рада Безпеки ООН	орган, відповідальний за міжнародний мир і безпеку
суб'єкт міжнародного права	учасник міжнародних відносин із визначеними правами й обов'язками
«лінія Керзона»	основа повоєнного польсько-радянського кордону

4. Постаті та інституції

- Дмитро Мануїльський
- Олександр Корнійчук
- Йосип Сталін
- ООН
- Рада Безпеки ООН

5. Причина → подія → наслідок

Повоєнне переоблаштування Європи й прагнення СРСР закріпити територіальні зміни та посилити представництво в ООН →

Міжнародні договори + участь УРСР у створенні ООН + четверта п'ятирічка →

Юридичне оформлення кордонів, міжнародне представництво УРСР та швидка відбудова важкої промисловості

Підсумок уроку

Повоєнний статус УРСР був суперечливим: вона мала місце в ООН і формальні зовнішньополітичні права, але не проводила самостійної дипломатії. Кордони були юридично оформлені, а господарство відбудовували за централізованою моделлю.

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Голод 1946–1947 рр. потрібно розглядати як соціальну катастрофу, посилену рішеннями сталінської влади. Його людські та економічні наслідки відчувалися в умовах загальної повоєнної бідності, дефіциту й нерівності між містом і селом.

- проаналізувати причинно-наслідковий ланцюг голоду
- пояснити, чому державна політика посилила наслідки посухи
- охарактеризувати людські та демографічні втрати
- пов'язати голод із повоєнним рівнем життя

1. Основний матеріал

Питання / етап	Що треба знати
Природний чинник	Посуха 1946 р. різко знизила врожай, але не пояснює всієї глибини катастрофи.
Політичний чинник	Держава зберігала жорсткі заготівлі, вилучала зерно й насіннєвий фонд та карала за невиконання планів.
Пріоритети відбудови	Сільське господарство й соціальна сфера залишалися другорядними порівняно з важкою промисловістю.
Людські втрати	Голод забрав майже 1 млн життів і поглибив демографічне виснаження.
Економічні наслідки	Катастрофа послаблювала трудовий потенціал села й ускладнювала відновлення аграрного виробництва.
Карткова система	До грудня 1947 р. частину товарів розподіляли за картками.
Грошова реформа	Груднева реформа 1947 р. мала конфіскаційний характер, а державні ціни залишалися високими.
Місто і село	Повоєнна скрута була загальною, але село мало менше соціальних прав і можливостей.

2. Опорні дати

Дата / період	Подія
1946 р.	Посуха й загострення продовольчої кризи
1946–1947 рр.	Масовий голод
грудень 1947 р.	Скасування карток і грошова реформа
1951 р.	Населення УРСР ще не досягло рівня 1940 р.

3. Ключові поняття

Поняття	Пояснення
соціальна катастрофа	масштабне лихо з масовими людськими втратами
дефіцит	нестача товарів або ресурсів
грошова реформа	зміна правил грошового обігу
трудодень	умовна одиниця обліку праці колгоспника

4. Постаті та інституції

- Йосип Сталін
- колгоспне селянство
- заготівельні органи
- органи державного планування

5. Причина → подія → наслідок

Повоєнна бідність + посуха + слабкість аграрного сектору

Жорсткі заготівлі → масове недоїдання і смертність → скасування карток та грошова реформа на тлі низького рівня життя

Демографічні втрати, виснаження села й тривале зниження добробуту

Підсумок уроку

Людський вимір голоду показує ціну сталінської моделі відбудови. Неврожай переріс у масову трагедію через державну політику, а скасування карткової системи не ліквідувало бідність і дефіцит.

Що потрібно зрозуміти на уроці

Головна думка. Наприкінці 1940-х — на початку 1950-х років ідеологічний наступ набув нових форм: боротьби з «космополітизмом», русифікації та втручання партійної влади в науку. «Лисенківщина» завдала особливої шкоди генетиці, а культурні кампанії торкнулися письменників, композиторів, критиків і науковців.

- пояснити зміст кампанії проти «космополітизму»
- визначити її політичну й культурну мету
- охарактеризувати «лисенківщину»
- назвати українських діячів, які зазнали критики й переслідувань

1. Основний матеріал

Питання / етап	Що треба знати
Кампанія проти «космополітизму»	Від кінця 1940-х влада боролася з «низькопоклонством перед Заходом» і «безрідними космополітами».
Мета кампанії	Посилити культурну ізоляцію, відтворити образ «внутрішнього ворога», посилити русифікацію, шовіністичні й антисемітські настрої.
Сигнал 1949 р.	У січні 1949 р. газета «Правда» надрукувала редакційну статтю про «антипатріотичну групу театральних критиків».
Критики в Україні	Ярлик «безрідних космополітів» навішували на літературних і театральних критиків, зокрема О. Борщагівського та А. Гозенпура.
Нова хвиля 1950-х	Тиску зазнали письменники, композитори та науковці, зокрема Б. Лятошинський, М. Колесса, М. Вериківський, К. Данькевич.
Володимир Сосюра	Вірш «Любіть Україну» оголосили «ідейно порочним твором».
«Лисенківщина»	Партійне втручання в біологічну науку й підтримка поглядів Трохима Лисенка; у 1947–1948 рр. поновили переслідування генетиків.
Наслідок	Ідеологічний тиск гальмував дослідження й руйнував професійну наукову дискусію.

2. Опорні дати

Дата / період	Подія
1947–1948 рр.	Нове переслідування вчених-біологів і генетиків
січень 1949 р.	Стаття «Правди» — сигнал кампанії проти «космополітів»
1949 р.	Посилення боротьби з «космополітизмом»
початок 1950-х рр.	Нова хвиля звинувачень проти української інтелігенції

3. Ключові поняття

Поняття	Пояснення
космополітизм	радянський ідеологічний ярлик за нібито відсутність патріотизму та захоплення Заходом
«лисенківщина»	ідеологізоване втручання в науку, пов'язане з Трохимом Лисенком і переслідуванням генетики
русифікація	розширення сфери російської мови й культури коштом української
«внутрішній ворог»	пропагандистський образ групи, оголошеної загрозою режиму

4. Постаті та інституції

- Трохим Лисенко
- Йосип Сталін
- Володимир Сосюра
- Борис Лятошинський
- Микола Колесса
- Михайло Вериківський
- Костянтин Данькевич
- Олександр Борщагівський

5. Причина → подія → наслідок

Прагнення режиму посилити ізоляцію й контроль над культурою та наукою

Кампанія проти «космополітизму» + русифікація + критика митців + «лисенківщина»

Поглиблення страху, обмеження культурної свободи й шкода окремим галузям науки

Підсумок уроку

Ідеологічні кампанії охопили не лише літературу, а й науку та мистецтво. Втручання партії призводило до переслідувань, русифікації, антисемітських проявів і гальмування наукового розвитку.